

ІДЕЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури і педагогічних першоджерел розкрито погляди видатних діячів минулого на значення музичної освіти у підготовці вчителів; показано, що накопичені у вітчизняній педагогічній спадщині ідеї і досвід освітян і діячів мистецтва становлять теоретичний інтерес і практичну цінність для якісного оновлення навчально-виховного процесу вищих закладів педагогічної освіти в сучасних умовах.

Ключові слова: музична освіта вчителів, музично-педагогічні знання, виконавські уміння.

Аннотация. В статье на основе анализа историко-педагогической литературы и педагогических первоисточников раскрыты взгляды выдающихся деятелей прошлого на значение музыкального образования в подготовке учителей; показано, что накопленные в отечественном педагогическом наследии идеи педагогов и деятелей искусства представляют значительный теоретический интерес и практическую ценность для качественного обновления учебно-воспитательного процесса высших учреждений педагогического образования в современных условиях.

Ключевые слова: музыкальное образование учителей, музыкально-педагогические знания, исполнительские умения.

Annotation. In the article the views of prominent figures of the past about significance of musical education for training of pedagogical personnel are described on the basis of historical and pedagogical literature and sources. It is shown that ideas and experience of prominent musicians and pedagogues can be

useful theoretically and have practical value for qualitative renovation of educational process in institutes of higher education under modern conditions.

Keywords: musical education teachers; musical and pedagogical knowledge; skills of performer.

Постановка проблеми. В умовах розбудови нового сучасного українського суспільства, відродження загальної та національної культури, відновлення гуманістичних цінностей необхідною є суттєва зміна системи педагогічної освіти, розвиток її естетико-виховного потенціалу. Розвиток естетичної, зокрема музичної освіти майбутніх педагогів забезпечує засвоєння, збереження і збагачення національних мистецьких традицій, транслявання наступним поколінням загальнолюдських цінностей, що є гостроактуальним у сучасних умовах.

Законом України «Про освіту», Національною доктриною розвитку освіти в XXI столітті, Національною державною комплексною програмою естетичного виховання наголошується на необхідності розвитку естетичної якості особистості в усіх ланках освіти. Реалізація цього завдання передусім покладена на педагогів, що виконують провідну роль у становленні особистості. З огляду на це, особливо важливим на сучасному етапі стає вдосконалення різних аспектів музичної освіти вчителів, що вимагає наукового обґрунтування нових естетико-виховних підходів до розуміння мети, змісту, форм і методів освіти майбутніх педагогів з опорою на найкращі здобутки вітчизняної педагогічної спадщини, ідеї видатних діячів минулого щодо музичної освіти педагогічних кадрів.

Мета статті полягає у висвітленні поглядів видатних діячів минулого на необхідність музичної освіти вчителів у контексті дослідження можливостей творчого застосування накопичених у вітчизняній педагогічній спадщині ідей у сучасних умовах для якісного оновлення навчально-виховного процесу у вищих закладах педагогічної освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що останнім часом

значно зріс інтерес учених до проблеми збагачення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема їхньої музичної освіти. Методологічні основи такої підготовки закладено в наукових працях І. Зязюна, С. Золотухіної, Л. Коваль, І. Малашевської, Л. Масол, Г. Падалки, А. Троцько, В. Федорчук, Г. Шевченко та багатьох інших. Питання естетичної підготовки майбутніх учителів засобами музики розглядали В. Андрющенко, Л. Гончаренко, Р. Дзвінка, М. Клепар, Р. Осипець, Л. Побережна, О. Рудницька, Я. Сопіна, Т. Скорик, С. Федорищева та інші. Історичний аспект проблеми музичної освіти педагогічних кадрів висвітлено у наукових працях Т. Грищенко, М. Євтуха, В. Кузьмічової, І. Ларіної, С. Мельничука, О. Михайличенка, О. Овчарук, Г. Підкурғанної, Т. Танько та інших учених.

Аналіз праць учених свідчить, що пошуки шляхів наукового розв'язання проблеми музичної освіти педагогічних кадрів обумовлюють об'єктивну потребу у вивченні, переосмисленні й опануванні значного історико-педагогічного досвіду минулого. Особливо цінним у цьому контексті є період кінця ХІХ – початку ХХ століття, для якого характерні вагомі здобутки в напрямі розв'язання зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Ідеї музичної освіти педагогічних кадрів, що актуалізуються в сучасних умовах реформування системи освіти на естетико-гуманістичних засадах, не є здобутком виключно сучасної доби, а накопичувалися у вітчизняній педагогічній спадщині поступово. Так, з середини ХІХ ст. у наукових колах зростає інтерес до естетичного виховання підростаючого покоління, у зв'язку з чим наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в педагогічній теорії і практичній діяльності освітян (П. Білецький-Носенко, С. Миропольський, В. Острогорський, М. Пирогов, М. Рубінштейн, М. Румянцев, М. Сумцов, К. Ушинський та інші) починають активно вирішуватися проблеми естетичної, зокрема музичної освіти педагогічних кадрів.

Власними теоретичними розробками і практичною діяльністю освітяни зробили значний внесок у становлення вітчизняної концепції музичної освіти

педагогічних кадрів. У своєму дослідницькому пошуку вони розкривали значний освітній потенціал музичного мистецтва, схарактеризований С. Миропольським у праці «Про музичну освіту в Росії та Західній Європі» так: «Музика, особливо спів, можуть виступати багатогранним засобом виховання, сфера її широка, а вплив її охоплює найглибші сторони внутрішньої сутності людини» [1, с. 80]. В. Острогорський у науковій праці «Мистецтво як суспільно-виховна сила» наголошував: «Мистецтво виводить нас з егоїстичного кола у світ, в інтереси національні й загальнолюдські, пов'язує нас з усіма століттями й народами, сприяє єдності з усім духовним світом людини» [2, с. 16]. Освітянин наполягав на тому, що дитину з раннього віку необхідно навчити цінувати, любити й розуміти красу творів мистецтва, виховувати в неї естетичні смаки і почуття під час слухання гарної гри на музичних інструментах і співу. К. Стеценко називав спів «одним з найпопулярніших і доступних видів мистецтва, знаряддям для виховання...» [3, с. 212].

За переконанням видатних педагогів, для того, щоб досягти повноцінного естетико-виховного впливу на особистість дитини засобами музики, вчителю необхідно самому мати ґрунтовні музично-педагогічні знання і вміння, розвинуті творчі якості.

У науковій праці «Естетичне виховання у початковій школі» М. Румянцев підкреслював, що, в першу чергу, необхідно забезпечити естетичну підготовку нового покоління педагогічних кадрів, оскільки «тільки той учитель може зробити щось для художнього виховання дітей, який сам глибоко відчуває красу, розуміє мистецтво, має душевну гармонію» [4, с. 89]. Вчений наголошував на необхідності музичної освіти вчителів як умови вирішення основного завдання викладання співу у школі, яке, на його думку, полягало в тому, щоб «ввести у розуміння світу звуків, зробити для дітей доступним цей надзвичайно багатий світ, що віддзеркалює в собі найтонші відтінки глибоких душевних переживань» [4, с.66-67].

Слід відзначити також колосальний внесок у розвиток теорії і практики

музичної освіти педагогічних кадрів прогресивних діячів мистецтва, видатних вітчизняних композиторів М.Верховинця, М.Леонтовича, М.Лисенка, Я.Степового, К.Стеценка, Б.Яворського.

Митці наголошували, що відсутність якісно підготовлених педагогічних кадрів є серйозним гальмом на шляху повноцінного естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва. Так, К. Стеценко, відзначаючи велику роль вчителя в музичному вихованні учнів, зазначав: «Для того, щоб учитель міг навчати дітей співати, він повинен любити дітей і співи, знати ту пісню, що має навчати й уміти вибирати матеріал для вивчення, з'ясовувати собі його складність для дітей, і знати елементарні методи навчання» [3, с. 214]. На думку М.Леонтовича, вчитель має бути естетично розвинутою людиною, ентузіастом своєї справи, здатним прилучити учнів до музичної творчості, оскільки «художні якості пісень будуть розкриті лише тоді, коли творчу фантазію вчителя підхоплять і розвинуть його вихованці» [5, 65].

Основу музичної освіти педагогів видатні вітчизняні діячі мистецтва вбачали в оволодінні психолого-педагогічними й методичними знаннями й уміннями викладання співу і нотної грамоти. Особливо підкреслювалося значення для вчителя опанування мистецтвом хорового і сольного співу, а також гри на музичних інструментах (скрипці, фісгармонії, фортепіано). За переконанням прогресивних митців, учителі мали систематично розширювати свій музичний світогляд шляхом самоосвіти, поглиблювати знання з теорії й історії музики, розуміти естетико-виховне значення музичного мистецтва. Так, К.Стеценко зазначав, що успішність процесу навчання дітей співу залежить цілком від учителя, який повинен мати сформований погляд на навчання співу, розуміти психологію учнів і володіти методикою музичного виховання [3, с. 146].

Відомі українські композитори В. Верховинець, М. Леонтович, М. Лисенко, К. Стеценко, Б.Яворський підкреслювали необхідність здобуття вчителем знань із фольклористики і умінь використовувати здобутки

народної музичної творчості в музично-педагогічній діяльності. Відводячи вчителю першочергову роль у збудженні естетичних почуттів дітей, К.Стеценко наголошував, що «на цих крилах багатої народної української творчості, на її думках та піснях повинні перш за все виховати себе вчителі української школи; збірники цієї народної творчості повинні бути в них під руками, щоб на їхній вічно прекрасній красі будувати виховання дітей...» [3, с. 301]. На думку митця, зразки народної музичної творчості мають велику пізнавальну й естетико-виховну цінність як для учнів, так і для вчителів.

Дослідник українського музичного фольклору і музичних ігор В. Верховинець у своїх теоретичних розробках і практичній діяльності розкривав значення народного пісенного, хореографічного і драматичного мистецтва як комплексного засобу естетичного виховання особистості на усіх ступенях системи освіти. Ним були розроблені методичні рекомендації для вчителів із використання в музичному вихованні учнів різножанрових фольклорних зразків – хорового співу, танку, дійства в їхньому комплексному поєднанні, на основі етнопедагогічних досліджень створено методику проведення дитячих музичних рухливих ігор [6, с. 53].

Орієнтовний мінімум необхідних музичних умінь і навичок для педагогів визначив у своїх наукових працях Я.Полфьоров. Він наголошував, що для ефективного здійснення музичного виховання дітей учителям необхідно мати розвинений музичний слух і почуття ритму, володіти грою на фортепіано і народних інструментах, технікою диригування, вміння підбирати за слухом, транспонувати, читати з аркуша, бути добре обізнаним з дитячою і світовою музичною літературою, володіти психолого-педагогічними знаннями щодо фізіологічного і психічного розвитку дітей і методикою викладання музичних дисциплін [7, с. 88- 91].

Підкреслимо, що освітяни одностайно наголошували на уважному ставленні педагогів до вибору музичного матеріалу. Так, А.Нікольський зазначав, що в досягненні педагогічної мети – розвитку в учнів «естетичної потреби» й «почуття витонченого» вчителю необхідно майстерно володіти

серйозним музичним репертуаром, уміти ретельно добирати його відповідно віковим особливостям дитини, досягати якісного його виконання [8, с. 170]. М.Корф підкреслював, що пісня повинна виховувати, не зароджуючи в душі дитини будь-яких негативних почуттів. Видатний освітянин закликав учителів педагогічно грамотно добирати матеріал для музичного виховання дітей [9, с.48].

Висновки. Загалом, аналіз теоретико-методичної і творчої спадщини відомих педагогів і композиторів досліджуваного періоду дає нам підстави стверджувати, що розвитку музичної освіти вчителів як провідників естетичного виховання учнів надавалася в педагогічній теорії і практиці кінця XIX – початку XX ст. велика увага. На думку діячів, така освіта передбачала засвоєння педагогами музично-теоретичних, а також психолого-педагогічних та методичних знань, набуття вчителями виконавських умінь, розвиток їхнього музично-естетичного смаку. Вчені особливо підкреслювали необхідність оволодіння педагогами засобами народного музичного мистецтва. Естетико-педагогічна спадщина відомих вітчизняних педагогів і діячів мистецтва минулого викликає великий інтерес і надає значне теоретико-методичне поле для подальшої розробки в контексті оновлення процесу професійної підготовки в сучасних закладах педагогічної освіти.

Література

1. Миропольский С.И. О музыкальном образовании народа в России и Западной Европе / С.Миропольский. – С-Пб., 1882. – 252 с.
2. Острогорский В. Искусство, как воспитательно-общественная сила / В.Острогорский // Вестник воспитания. – 1900. – № 7. – С. 1-22.
3. Стеценко К. Спогади. Листи. Матеріали / К.Стеценко.– К.: Музична Україна, 1981. – 475 с.
4. Румянцев М.Е. Эстетическое воспитание в начальной школе / М.Е.Румянцев. – М., 1913.-94 с.
5. Уманець В.А. Методико-педагогічні принципи М.Д. Леонтовича /

В.А.Уманець // Народна творчість та етнографія. – 1985. – №1. – С.62-66.

6. Ветлугина Н.А. Музыкальное развитие ребенка / Н.А.Ветлугина. – М.: Просвещение, 1968. – 415 с.

7. Полферов Я.Я. Мистецтво в педвузі / Я.Я.Полферов // Шлях освіти, 1926. – № 4-5. – С.88-91.

8. Никольский А. К вопросу о пении в общеобразовательной школе / А.Никольский // Педагогический листок. – 1908. – № 3. – С. 169-178.

9. Ефимов А.И. Народность эстетического воспитания в наследии передовых педагогов второй половины XIX века и просветителей народов России: уч.пос. / А.И.Ефимов. – Чебоксари, 1992. – 84 с.